

Magdalena Nigoević
Filozofski fakultet
Odsjek za talijanski jezik i književnost
Radovanova 13, HR-21000 Split
magda@ffst.hr

NEKA NAČELA ODREĐIVANJA DISKURSNIH OZNAKA

U ovome se radu razmatra odabir naziva diskursnih oznaka za određene jezične elemente i ukazuje na moguće zakonitosti njihova nastanka. Raščlanjuju se pojedine karakteristike, formalne i funkcionalne prirode, koje se najčešće povezuju s diskursnim oznakama. Pri određivanju jezičnih elemenata u funkciji diskursnih oznaka opredjeljuje se, prije svega, za funkcionalni kriterij, dok su formalne karakteristike tek pokazatelji njihove pripadnosti zajedničkoj kategoriji.

1. Uvod

Mnogi autori ističu da postoje brojni neriješeni problemi u vezi s diskursnim oznakama.¹ Ne samo da se pristupi tim jezičnim elementima uvelike razlikuju, već se pod nazivom diskursne oznake razumijevaju vrlo različiti jezični elementi. Stoga je potrebno pobliže utvrditi nazivlje koje koristimo, te obrazložiti karakteristike jezičnih elemenata koje mi smatramo diskursnim oznakama.

Uvrštavanje tih jezičnih elemenata u tradicionalno određene kategorije riječi dovelo je do različitosti u nazivlju i klasifikaciji. Diskursne oznake najčešće su se određivale kao čestice, prilozi, partikule, poštapalice i sl. Gotovo je sva-

¹ Usp. primjerice sljedeća razmišljanja: »[N]ot one single definition of the term *discourse marker* remained undisputed or unaltered by other researches for their purpose.« (Lenk 1998: 37); »DMs are eclectic by nature and so are theoretical accounts of DMs.«, »DMs are a melting pot of problems and perspectives« (Pons Bordería 2006: 93 i 94).

ka podjela imala neki ‘ostatak’ ili ‘dodatak’, pa se čini da nije ni moguće ponuditi jednoznačan odgovor slijedeći takvu podjelu. Na osnovi pregleda literature koja se, na direktan ili indirektan način, bavi diskursnim oznakama može se sa sigurnošću zaključiti da diskursne oznake potječu iz različitih sintaktičkih kategorija (uzvika, priloga, veznika, priložnih izraza, glagola pa i čitavih rečenica). Pogledajmo sljedeće primjere:

- (1) *Nažalost*, Toni ne može doći. (< prilog)
- (2) *Joj*, Toni ne može doći. (< uzvik)
- (3) Toni ne može doći, *koliko ja znam*. (< rečenica)
- (4) *Pa*, Toni ne može doći. (< veznik)
- (5) *Strašno*, Toni ne može doći. (< prilog)
- (6) *Dakle*, Toni ne može doći. (< prilog)
- (7) Toni, *tobože*, ne može doći. (< prilog)
- (8) *Slušaj*, Toni ne može doći. (< glagol)
- (9) *Sve u svemu*, Toni ne može doći. (< priložno-prijedložni izraz)
- (10) *Zapravo*, Toni ne može doći. (< prilog)

O jezičnim elementima koje smo označili kurzivom, govorimo kao o jezičnim elementima koji u danom jezičnom okružju imaju funkcije diskursnih oznaka. Ti elementi ne utječu na istinitost iskaza, naime, mogu se izostaviti, a da se ne promijeni sadržaj iskaza. Ako ih i uklonimo, sadržaj iskaza uvijek ostaje – ‘Toni ne može doći’. Oni upućuju na odnose između segmenata diskursa, označavaju diskurs i usmjeravaju sugovornika² na način na koji bi trebao interpretirati iskaz. Kao rezultat njihove prisutnosti u iskazu moguće su primjerice sljedeće interpretacije: (1) Meni (govorniku) je žao što Toni ne može doći; (2) Njegov je dolazak iznimno važan. Što ću/ćemo bez njega; (3) Ja znam da Toni ne može doći; (4) Očekivali smo Tonija, jer jedino on može riješiti problem, ali on ne može doći; (5) Propali smo bez Tonija (ovisno o intonaciji i tonu može imati i jaki ironični prizvuk); (6) Nešto se dogodilo, pa on ne može doći (to što se dogodilo uzrok je njegova sigurnoga nedolaska); (7) Toni ne govori istinu, a govornik to zna; (8) Govornik traži sugovornikovu pozornost da bi mu priopćio Tonijev nedolazak; (9) Kad se zbroji sve unaprijed rečeno, moglo se i očekivati da Toni neće doći; (10) Govornik shvaća da Toni neće doći iako je prethodno mislio drugačije.

² Koristimo termine ‘govornik’ i ‘sugovornik’ umjesto drugih mogućih parova, poput, primjerice pošiljatelj/primatelj, pisac/čitatelj ili adresar/adresant. Pod tim ne razumijevamo samo upućenost na govorni jezik, već se to odnosi na svaki oblik prijenosa informacija, svaki oblik komunikacije nastale u okrilju jezične produkcije.

Već na prvi pogled uočava se velika heterogenost te skupine jezičnih elemenata. Nadalje, prethodna opažanja upućuju na analizu izvan formalno-gramatičke analize jezika, usmjeravaju pozornost na jezik u uporabi, na njegove funkcionalne aspekte. Osnovna poteškoća u definiranju i određenju diskursnih oznaka jest činjenica da govorimo o funkcionalno-pragmatičkoj, a ne o formalnoj, morfosintaktičkoj kategoriji. Jezični elementi u funkciji diskursnih oznaka mogu imati različit formalni status. Gotovo uvijek postoji identičan jezični element koji nema funkciju diskursne oznake i koji doprinosi propozicijskom sadržaju iskaza, a nazivamo ga originalnim/primarnim/leksičkim značenjem. Uzimimo primjerice imperativ *gledaj* u sljedeća dva primjera: u (a) se vidi uporaba tog jezičnog elementa u funkciji diskursne oznake, dok (a') pokazuje njegovu primarnu, originalnu, nediskursnu uporabu:

(a) »To je čovjek koji je bio s nama i ništa mu ne fali. Svojim je radom i uz pomoć države obnovio svoju kuću i počeo raditi, boriti se za život. A *gledaj* sada, ovi mu istražitelji uništavaju posao«, riječi su Hrvata koji je najbliži susjed haaškim istražiteljima i Dragaševoj kući. [Vj20000415] HJR³

(a') Kao student Muzičke akademije stanovala sam na Gornjem gradu i svakodnevno prolazila užim centrom i stalno sam u sebi govorila: *gledaj* gore, *gledaj* gore, jer gledajući u pod ne možeš vidjeti sve one divne palače u Visokoj, Matoševoj, Demetrovoj. [Vj20050430] HJR

Dakle, neki jezični elementi u određenim kontekstima, i u određenim sintaktičkim distribucijama, mogu obnašati funkciju diskursne oznake.

Stoga mnogi autori ne govore više o vrstama riječi kada pišu o diskursnim oznakama, ne određuju ih u okviru rečenica, odnosno rečeničnih nizova, ni unutar gramatičkih paradigmi, već uvode funkcionalne pristupe određivanju diskursnih oznaka. Međutim, ni razlikovanje diskursnih oznaka na osnovi njihove funkcije u tekstu/diskursu⁴ ne donosi ujednačene zaključke u dosadašnjim studijama o diskursnim oznakama, jer nema konačne suglasnosti oko toga postoji li zajednička konstitutivna funkcija koja bi omogućila razlikovanje uporabe nekog

³ Primjere preuzete iz korpusa *Hrvatska jezična riznica* označavamo kraticom HJR uz njihovu originalnu oznaku.

⁴ Zbog čestog preklapanja i podudaranja pojmova *tekst* i *diskurs*, u ovom smo se radu opredijelili za njihovu komplementarnu uporabu koja obuhvaća: tekst kao objekt formalne i strukturalne analize budući da ćemo promatrati fenomene nadrečenične kohezije, odnosno diskurs kao objekt interpretacije budući da ćemo usmjeriti pozornost na funkcionalne aspekte uporabe diskursnih oznaka u komunikaciji (usp. Badurina 2008). Slično kompromisno rješenje koristi i N. Pintarić kada »tekst definira kao niz gramatički uređenih i smislom povezanih *rečenica*, a diskurs kao niz *iskaza* ili *izrijeka* ili *govornih činova* povezanih pragmatički.« (Pintarić 2002: 157)

jezičnog elementa u funkciji diskursne oznake od uporabe toga istog elementa u funkciji neke druge vrste riječi, izraza, rečenica (usp. Diewald 2006: 404).

No, unatoč brojnim problemima, raznovrsnosti pristupa, definicija i kategorizacija diskursnih oznaka, neke su dodirne točke neosporne. Moguće je da pojedini autori različito prezentiraju i drugačije nazivaju neka njihova obilježja, ali ih vrlo slično definiraju. U tom smislu pokušat ćemo izdvojiti, što je moguće više, dodirnih točaka kako bismo mogli odrediti pojam diskursnih oznaka. U nastavku ćemo se stoga detaljnije osvrnuti na različitost naziva, postanak i karakteristike predmeta našega proučavanja.

2. O nazivu ‘diskursne oznake’

Razlike i neslaganja u vezi s diskursnim oznakama očituju se u različitom odabiru naziva kojima se imenuju ti jezični elementi.⁵ Odabir naziva uvijek je povezan s tradicijom lingvističkih istraživanja unutar pojedinoga jezika. Primjerice, u njemačkoj gramatici naziv ‘diskursne partikule’ odnosi se na partikule kojima njemački jezik obiluje, dok su se u talijanskom jeziku ti jezični elementi u početku promatrali u okvirima tekstne lingvistike, pa se o njima govorilo kao o konektorima (Bazzanella 2006: 462). Najrašireniji je naziv onaj anglosaksonskoga govornog područja – diskursne oznake (eng. *discourse markers*), nedvojbeno zbog najvećeg broja studija koje potječu iz te lingvističke tradicije. Taj naziv može biti shvaćen u najširem smislu i obuhvaćati verbalne i neverbalne oznake koje ukazuju na kontekstualne uvjete odvijanja konverzacije⁶ ili u užoj definiciji po kojoj su diskursne oznake isključivo jezična sredstva koja povezuju segmente diskursa (Fraser 2006), pa u tom smislu obuhvaćaju rečenična i tekstna vezna sredstva, tj. različite konektore. Neki autori izjednačavaju ove jezične elemente te govore samo o različitim pristupima istom fenomenu (Badurina 2008)⁷, drugi pak smatraju da konektori čine podskupinu diskursnih oznaka⁸. Uglavnom se radi o razlici između tekstualnih i interakcijskih funkcija diskursnih oznaka. To zapravo upućuje na različite pristupe istraživanju diskursnih oznaka: usmjerenosti pristupima koji preferiraju širu definiciju u okvi-

⁵ Brinton (1996: 29) donosi dvadeset dva engleska naziva ovih jezičnih elemenata.

⁶ »I define [discourse] markers at a more theoretical level as members of a functional class of verbal (and non verbal) devices which provide contextual coordinates for ongoing talk.« (Schiffrin 1987: 40)

⁷ Lada Badurina u poglavlju ove knjige naslovljenom *O diskursnim oznakama* po prvi puta u kroatističkoj jezikoslovnoj literaturi koristi i problematizira pojam “diskursne oznake”.

⁸ »I consider that discourse markers are hyperonyms of connectives; therefore, there is an entailment relationship between them whereby every connective is a DM but not every DM is a connective.« (Pons Bordería 2006: 80)

ru američkih diskursnih studija, odnosno češćoj upućenosti na odnose unutar teksta kod europskih lingvista.

Teško je pronaći poveznicu među određenim pristupima, odnosno funkcijama diskursnih oznaka i nazivā koji ih označavaju u pojedinim jezicima. Ipak, na osnovi raznih studija tih jezičnih elemenata, moglo bi se zaključiti da se:

- naziv ‘diskursni konektori’ rabi se za one jezične elemente koji imaju ulogu veznih sredstava; upotrebljava se primjerice za elemente poput *so* ili *therefore* u engleskome (Overstreet 2005); taj naziv naglašava samo kohezijsku funkciju tih jezičnih elemenata (bez interakcijske i metatekstualne) (Bazzanella 2001a: 44)
- naziv ‘modalna partikula’ odnosi se uglavnom samo na jezične elemente njemačkoga i drugih germanskih kontinentalnih jezika (bez engleskoga) koji imaju bogat inventar modalnih partikula; one nisu karakteristika svih jezika⁹, sintaktički su integrirani u rečenici i predstavljaju posebnu sintaktičku kategoriju (Watts 1988: 236–240), uglavnom se nalaze u medijalnom položaju (Hansen 1998: 41)
- naziv ‘pragmatički izraz’ uglavnom se vezuje uz oznake koje se sastoje od više riječi, poput primjerice engleskih izraza *you know*, *you see*, *I mean*. (Jucker i Ziv 1998: 2)
- naziv ‘pragmatička oznaka’ koristi se kao nadređeni funkcionalni naziv koji obuhvaća detaljne potkategorije oznaka podijeljenih po funkcionalnom kriteriju i/ili formalnom kriteriju (Hansen 2006; Aijmer i dr. 2006: 102).

Postoji više razloga zbog kojih nam se naziv “diskursne oznake” čini boljim od također vrlo proširenog u anglosaksonskom svijetu, naziva “diskursne partikule” (Dedać i Mišković-Luković 2010, Fischer 2006, Aijmer 2002, Hansen 1998).¹⁰ Prije svega, naziv “diskursne oznake” već je prilično uvriježen i vrlo se često koristi u studijama koje proučavaju te jezične elemente. Nadalje, naziv “partikula” tradicionalno se koristi za označavanje morfosintaktičke kategorije¹¹,

⁹ »[C]ross-linguistically, discourse markers are much more common than modal particles. In fact, discourse markers are often reported as near-universal, whereas modal particles as a word class are highly language-specific (even though their function is arguably universal, too).« (Waltherit i Detges 2007: 64)

¹⁰ Neki autori (Östman 1991) koriste naziv “pragmatičke partikule” (eng. *pragmatic particles*), a diskursne oznake (eng. *discourse markers*) smatraju najraširenijom potkategorijom. Naime, prema tom shvaćanju, diskursne oznake samo strukturiraju, označavaju diskurs, a nemaju druge pragmatičke funkcije.

¹¹ Usp: »[P]article research has attempted to show (or has more often simply assumed) that there is a syntactic category “particle” which needs to be fitted somehow into model of syntax.« (Watts 1988: 242); »“[P]article” has traditionally been syntactic term.« (Schourup 1999: 229)

a diskursne oznake, kako ih mi shvaćamo, čine funkcionalnu kategoriju i mogu obuhvaćati različite jezične elemente. Partikula uglavnom podrazumijeva kratke nepromjenjive riječi, a diskursne oznake mogu biti i sintagme i čitave rečenice.¹² Naziv partikula koristi se uglavnom za označavanje kategorije koja obuhvaća sve što nije podložno jednostavnoj sintaktičkoj i semantičkoj generalizaciji, odnosno služi kao opći naziv za sve ono što se ne može uvrstiti u određenu kategoriju riječi. Neki autori slijede umjereniji stav, pa drže da je partikula »an invariable item with grammatical function, especially one which does not readily fit into a standard description of parts of speech« (Crystal 1997: 279–280). Drugi pak negiraju postojanje takve kategorije: »[t]here is no grammatically significant category of particles; for the most part, the classes of things so labeled are distinguished entirely negatively, and never require mention in a grammar« (Zwicky 1985: 290). Dakle, naziv “partikula” ne odgovara kao opći naziv, jer on obično podrazumijeva formalne jezične kriterije (kratke, nepromjenjive riječi), a često se percipira i kao kategorija tzv. “otpadaka” od drugih tradicionalnih kategorija. Naziv “oznaka” prikladniji je i zato što obuhvaća jezične elemente koji se ne sastoje od samo jedne riječi (hr. *drugim riječima*, tal. *vale a dire*), a mogu imati funkciju diskursnih oznaka.

Postoje također razlike u definiranju naziva “partikule” u različitim jezicima. Primjerice, u hrvatskome se uglavnom upotrebljavaju kao istoznačnice naziva “čestica” i “riječca”.¹³ U talijanskom se jeziku naziv *particella* odnosi na kratke, nenaglašene, pomoćne riječi, a može obuhvaćati i zamjenice.¹⁴

Budući da ne postoji ujednačen stav o tome što su to diskursne oznake, nije čudno što ne postoji općeprihvaćeni naziv za te jezične elemente. Slijedeći Jucker i Ziv (1998: 2), odabrali smo naziv “diskursne oznake”, jer nam se čini dovoljno općenit da pokrije široki spektar jezičnih elemenata koji se obično svrstavaju u tu skupinu. Koristimo naziv “oznaka”, jer se on u hrvatskom

¹² »The term *discourse particle* suggests a focus on small, uninflected words that are only loosely integrated into the sentence structure.« (Fischer 2006: 4); »[P]articelle sembra inadatto ad elementi ‘pesanti’ come avverbi, sintagmi verbali, e addirittura clausole/espressioni frasali (ad es. *per così dire*).« (Bazzanella 2001a: 44).

¹³ Usp. Babić i dr. (1991: 734), Barić i dr. (2005: 282–283), Silić i Pranjković (2007: 253), odnosno Glovacki-Bernardi (2004²), Piškorec (2005).

¹⁴ »[S]i definisce ‘particella’ qualsiasi parola breve, per lo più monosillabica e atona, con funzione accessoria. [Da un lat. volg. *particella*, dim. di *partikūla*, che è a sua volta dim. di *pars, partis* ‘parte’]«, G. Devoto; G. Oli, *Il dizionario della lingua italiana*, Firenze, 1995: 1349; »2. (*gramm*) denominazione generica di elementi lessicali che servono di legamento nella frase o hanno funzione accessoria, e sono rappresentati in genere da parole monosillabiche e atone: *particelle pronominali*, forme atone dei pronomi personali (*mi, ti, gli, ci, vi, ne*).« *I grandi dizionari Garzanti, Dizionario italiano*, Milano, 2002: 1556.

jeziku definira kao »znak koji se stavlja da bi se što prepoznalo« (Anić 2000: 719), odnosno »obilježje koje se stavlja radi obavijesti ili da bi se razlikovalo od drugoga« (RHJ 2000: 792). Time se naglašava najvažnija funkcija ovih jezičnih elemenata – ‘označavanje diskursa’. Osim što je najrasprostranjeniji, naziv “diskursne oznake” lako je usporediv s nazivima u drugim jezicima (eng. *discourse markers*, tal. *segnale discorsivo*, španj. *marcadores discursivos*)¹⁵, i omogućava veliku slobodu odabira diskursnih oznaka, jer se može primijeniti na različite vrste jezičnih elementa.

Naziv diskursne oznake koristimo u širem smislu: on se odnosi na heterogenu skupinu jezičnih elemenata koji označavaju dijelove diskursa i ukazuju na mogućnosti neposrednijeg interpretiranja i razumijevanja tih dijelova u kontekstu šireg diskursa. Na taj način ih definiramo funkcionalno, a ne formalno, iako postoje neka formalna obilježja (prozodijska, sintaktička i semantička) koja su im zajednička i koja ćemo istaknuti. Držimo i da, što nije manje bitno, ovakav odabir, na određen način, pridonosi usustavljenju nazivlja koje je zadnjih desetljeća već prošireno u drugim jezicima.

3. Nastanak diskursnih oznaka

Diskursne oznake nastaju iz govornikove želje, nastojanja da ponudi sugovorniku upute o interpretaciji iskaza u danom kontekstu. Česti problemi u komunikaciji, bilo na razini strukturiranja poruke ili na razini strukturiranja diskursa nastoje se prevladati uvođenjem nekih jezičnih izraza koji s vremenom postaju gotovo automatizirane, rutinske formule.¹⁶ U slučaju diskursnih oznaka, to se odnosi na specijaliziranu funkciju jezičnih elemenata u organizaciji diskursa: takvi jezični elementi ne pridonose više propozicijskom sadržaju komunikacije već djeluju na razini organizacije diskursa. Dijakronijski promatrajući, taj proces prema nekim autorima dovodi do pojave polisemije između diskursnih oznaka i njihovih leksičkih parnjaka koji su zadržali propozicijsko značenje (usp. Hopper and Traugott 2003: 77–78), drugi pak za istu pojavu koriste termin *lanac* (ili *kontinuum*) *gramatikalizacije* (Heine i dr. 1991: 220–229). U sinkronijskom pregledu nova značenja i funkcije koegzistiraju zajedno s već postojećima, riječ je o istoj pojavnosti koja se ostvaruje uporabom iste jezične jedinice, kao u sljedećim primjerima:

¹⁵ »Its [of the term DM] usefulness as a technical term lies in its wide currency in a field in which, we believe, a proliferation of terms must be avoided.« (Aijmer i dr. 2006: 102)

¹⁶ »Strictly speaking, discourse markers are just a subset of the routines humans have at their disposal for the coordination of their joint activities.« (Waltherit i Detges 2007: 71)

- (1) *Slušaj* kad ti govorim! (imperativ glagola)
(1') *Slušaj*, nisam baš sigurna da joj činiš dobro svojim postupcima. (diskursna oznaka)
(2) Rekla sam mu *iskreno* da ne mogu doći. (prilog)
(2') *Iskreno*, rekla sam mu da ne mogu doći. (diskursna oznaka)

Svojstva diskursnih oznaka da budu 'upute za interpretaciju koje doprinose diskursnoj koherenciji' u velikoj su mjeri određene njihovim prethodnim ili paralelnim sinkronijskim, leksičkim, ishodišnim značenjem. Drugim riječima, diskursne oznake izrastaju iz sintaktički i semantički potpunih izraza od kojih nasljeđuju njihova upućivačka svojstva u procesu komunikacije. Iako uporabom u posebnim ko(n)tekstima mogu promijeniti funkcije, diskursne oznake zadržavaju ishodišno, osnovno značenje (eng. *core meaning*) koje je uvijek apstraktno, a pragmatička se značenja mogu dovesti s njim u vezu.

Općenito se smatra da diskursne oznake nastaju tijekom procesa gramatikalizacije, a s obzirom na semantičke promjene koje se događaju tijekom toga procesa.¹⁷ Klasična definicija gleda na proces gramatikalizacije kao na »promjenu pri kojoj leksičke jedinice i konstrukcije u određenim jezičnim kontekstima počinju dobivati gramatičke funkcije i, nakon što su se gramatikalizirale, nastavljaju razvijati nove gramatičke funkcije« (Hopper i Traugott 2003: 232). Guillaumeova lingvistika i njegovi sljedbenici posebice su se zanimali za procese promjena kojima semantički puni leksemi postaju semantički siromašnim gramatičkim kategorijama.¹⁸ Heine i dr. (1991: 27–30) smatraju da je gramatikalizacija motivirana potrebom da se u diskursu izrazi neka gramatička funkcija.

Iako se smatra da diskursne oznake nastaju procesom gramatikalizacije, one ne zadovoljavaju većinu parametara gramatikalizacije, kao što ih je definirao Lehmann (1995: 164). Pišući o parametrima gramatikalizacije pomoću kojih se može mjeriti stupanj gramatikaliziranosti nekog jezičnoga znaka, on određuje tri osnovna parametra za određivanje samostalnosti jezičnoga znaka: vrijednost, koheziju i varijabilnost, koji se onda mogu promatrati na paradigmatskoj

¹⁷ Rijetki autori istražuju diskursne oznake u dijakronijski impostiranim studijama, poput primjerice: Brinton (1996), Waltereit (2006) i Diewald (2006). No i velika većina autora koji te jezične fenomene promatraju sinkronijski, zastupaju slično stajalište o nastanku diskursnih oznaka (Velčić 1987, Hansen 1998, Bazzanella 2001a).

¹⁸ Gustave Guillaume (1833–1960), francuski lingvist koji svoj teorijski pristup jeziku naziva psihosistematika i psihomehanika. Sukladno tomu teorijskom okviru jezik se promatra u odnosu prema mentalnim strukturama, odnosno jezične strukture podrazumijevaju postojanje određenih mentalnih procesa. Proces *gramatikalizacije* se u okviru gijomovske lingvistike naziva *subdukcija*, a predstavlja proces koji se odnosi se na prijelaz iz semantički pune prema semantički praznoj riječi – gramatičkom morfemu. (usp. Raffaelli 2009: 86 i 149)

i sintagmatskoj razini, iz čega proizlazi šest osnovnih parametara gramatikalizacije. Svaki od tih parametara ne označava sâm proces gramatikalizacije nego svojstva znakova, pa ćemo ih usporediti s pojedinačnim procesima kroz koje jezični znakovi prolaze i odgovarajućim rezultatima tih procesa:

Cjelovitost → desementizacija, odnosno redukcija sadržaja

Paradigmatičnost → jezični znak pripada malim, čvrsto povezanim paradigmama

Paradigmatska varijabilnost → izbor jezičnog znaka je ograničen, obavezan u okvirima zadane paradigme

Sintagmatska vrijednost ili opseg gramatičkoga značenja → jezični znak modificira riječ ili osnovu

Sintagmatska povezanost znaka → prisnost s drugim jezičnim znakom s kojim je u sintagmatskom odnosu, od jukstapozicije do fuzije

Sintagmatska varijabilnost znaka → jezični znak zauzima fiksni položaj.

Promatramo li diskursne oznake iz uvodnog poglavlja kroz spektar Lehmanovih parametara, one će zadovoljiti tek poneki od navedenih parametara (uglavnom onaj koji se odnosi na redukciju semantičkog sadržaja). U tom smislu, ako se pod procesom gramatikalizacije podrazumijeva njegovo izvorno tumačenje ‘uporaba značenjskog elementa u službi gramatičkog elementa’ (poput primjerice lat. riječ *mente* koja se u talijanskom jeziku počinje upotrebljavati kao priložni sufiks: *francamente*, *onestamente* i sl.), ne bismo mogli govoriti o diskursnim oznakama kao rezultatu procesa gramatikalizacije.

Stoga se neki autori (Waltereit 2006) ne slažu s tvrdnjama da diskursne oznake nastaju procesom gramatikalizacije. Budući da one ne ulaze u paradigmatičke i sintagmatske odnose kao što to čine drugi dijelovi rečenice, tj. nisu dio gramatike, njihovo se nastajanje ne može objašnjavati tim procesom, te predlažu naziv ‘proces subjektivizacije’.¹⁹ Nadalje, postoje autori koji zastupaju stajalište da diskursne oznake nastaju u procesu pragmatikalizacije (Frank-Job 2006: 361). Pragmatikalizacija je proces tijekom kojega neka riječ ili sintagma, u određenom kontekstu, mijenja svoje propozicijsko značenje u korist isključivo metakomunikativnog, diskursno-interakcijskog značenja. Što je jezična jedinica više gramatikalizirana to je veća njezina pragmatička vrijednost. Opća je tendencija leksičkih promjena da se odvijaju smjerom koji ide od propozicijskog značenja, preko tekstualnog do diskursnog. Odnosno, semantički

¹⁹ »Subjectification is a form of semantic and/or grammatical change whereby forms denoting “objective”, ideational meanings acquire more speaker-based, subjective, attitudinal meanings in the course of time.« (Waltereit 2006: 63).

razvoj ide »od logičkoga prema pragmatičkom, nikada u suprotnom smjeru« (Tekavčić 1989: 182).

Oni autori koji diskursne oznake lišavaju svih gramatičkih obilježja smatraju da se ni proces gramatikalizacije, shvaćen u njegovoj klasičnoj definiciji, ne može odnositi na njih.²⁰ Autori koji govore o procesu subjektivizacije, ipak ističu da proces gramatikalizacije nije u suprotnosti s nastajanjem diskursnih oznaka (Waltereit i Detges 2007: 63). Pragmatikalizaciju kao posebnu vrstu promjene nije potrebno posebno isticati, jer svaka vrsta semantičke promjene donosi značenjski pomak koji proizlazi iz govorne interakcije, pa će stoga izvjesna razina pragmatikalizacije biti prisutna u svakoj promjeni, funkcionalne ili formalne prirode (usp. Traugott 2007: 152).

Proces gramatikalizacije je postupan i često je nemoguće jasno razgraničiti leksičke i gramatičke jedinice. Gramatikalizacijske se promjene mogu promatrati na dijakronijskoj i sinkronijskoj razini. Na dijakronijskoj je razini gramatikalizacija podskup jezičnih promjena pri kojima leksička jedinica postaje gramatičkom ili gramatička jedinica više gramatičkom, a na sinkronijskoj se razini ona promatra kao sintaktička, diskursno-pragmatička pojava, koja se očituje kao prelazak jedne strukture u drugu (usp. Hopper i Traugott 2003). Konačno, ako gramatikalizaciju promatramo kao otvoren i postupan proces, čiji je prototipni oblik opisan Lehmannovim parametrima, ali koji dopušta i neke manje stroge, rubne oblike toga procesa, onda je proces postupne gramatikalizacije primjenjiv i na diskursne oznake.²¹

4. Karakteristike diskursnih oznaka

Kao što smo već prethodno isticali, diskursnim je oznakama imanentna heterogenost i možda je upravo ona njihova najočitija karakteristika. Iz toga proizlazi da nije moguće sa sigurnošću nabrojiti sve kriterije prema kojima bi se ta skupina u potpunosti razlikovala od ostalih sličnih jezičnih elemenata. Pa ipak, postoje neke karakteristike, formalne i funkcionalne prirode, koje se uobičajaje-

²⁰ Međutim, Diewald (2006) svoju studiju njemačkih modalnih partikula zasniva na teoriji gramatikalizacije. S obzirom na to da, po njegovom mišljenju, njemačke modalne partikule imaju gramatičke funkcije, on govori o procesu gramatikalizacije kao nadređenom nazivu, a procese subjektivizacije i pragmatikalizacije navodi tek usputno kao vrlo slične procese ili kao podskupine procesa gramatikalizacije.

²¹ »Grammar encompasses phonology, morphosyntax, and truth-function semantics, and is rich enough to license interaction with the general cognitive abilities such as are involved in the speaker-addressee negotiation that gives rise to grammaticalization. These include information processing, discourse management and other abilities central to the linguistic pragmatics of focusing, topicalization, deixis, and discourse coherence.« (Traugott 2003: 626)

no povezuju s diskursnim oznakama i koje nam pomažu odrediti da određeni jezični element u danom okruženju ima funkciju diskursne oznake.

Formalne karakteristike diskursnih oznaka mogu se uzeti kao polazni kriterij za određenje nekog jezičnog elementa kao diskursne oznake. Te karakteristike uglavnom označavaju njihovu neovisnost o ostatku iskaza i mogu biti valjane indicije za određivanje pripadnosti nekog jezičnog elementa skupini diskursnih oznaka. Međutim, one samo upućuju na njegovo određenje i same za sebe nisu dovoljne. Tek razumijevanje pragmatičke uporabe diskursnih oznaka, odnosno njihovih funkcionalnih karakteristika, može doprinijeti boljem razumijevanju tih elemenata.

Iako u lingvistici još nije postignut dogovor o točnom razgraničavanju i opisu diskursnih oznaka, osvrnut ćemo se na niz prepoznatih i za ovu priliku izdvojenih karakteristika tih jezičnih elemenata.

4.1. Fonološke karakteristike

Različiti autori ističu prozodijsku neovisnost diskursnih oznaka od ostatka iskaza (Hansen 1998: 66, Redeker 1991: 1166). To se ne odnosi samo na pauze kojima su diskursne oznake omeđene u iskazu, već i na pojavu diskursne oznake u zasebnim intonacijskim cjelinama (Schiffrin 1987: 328, Brinton 1996: 33, Aijmer 2002: 34). S obzirom na takav karakter zasebne tonske cjeline (Hansen 1997: 156, Lenk 1998: 51), one su često od ostatka teksta odvojene, u pismu zarezom, a u govoru intonacijskom stankom (Schourup 1999, Bazzanella 2001b).

Iako se često naglašavaju njihove fonološke karakteristike²², rijetke su isključivo prozodijski impostirane studije diskursnih oznaka (usp. Östman 1991, Yang 2006), a neke studije uopće ne navode fonološko obilježje kao distinktivno obilježje diskursnih oznaka (usp. Müller 2005: 4–8). Razlozi tome ponovno

²² Za neke autore (Martín Zorraquino i Montolio Durán 1998) suprasegmentalna obilježja imaju ključnu ulogu u određivanju preciznog sadržaja/smisla određenih diskursnih oznaka. Veća ili manja akcentska snaga, veće ili manje podizanje tona, dužina slogova ili trajanje pauze odgovaraju različitim smislovima ili nijansama smisla, koje mogu ukazivati na primjerice veći ili manji stupanj govornikova uvjerenja u ono što ta oznaka iskazuje, ili pak veći ili manji stupanj usuglašenosti sa sugovornikom. Autor zaključuje da iako nije lako ustaviti odnose između suprasegmentalnih obilježja i smisla diskursne oznake, ipak je moguće ustvrditi postojanje stalnih, redovitih suprasegmentalnih obilježja koja se sustavno vežu na određene smislove diskursnih oznaka. Daje primjer španjolskih diskursnih oznaka *bueno* i *claro* koje, ovisno o intonaciji, mogu iskazivati 'slaganje' i 'neslaganje'. O različitim prozodijskim karakteristikama diskursnih oznaka usp. također: Zwicky (1985: 303), Schiffrin (1987: 328), Brinton (1996: 33), Jucker i Ziv (1998: 3), Bazzanella (2006: 455), Fraser (2006: 193) i dr.

leže u heterogenosti skupine diskursnih oznaka, jer one mogu biti izgovarane na različite načine. Primjerice, mogu biti naglašene i prozodijski odvojene od ostalog konteksta pauzama i/ili intonacijskim prekidima, poput parentetičnih konstrukcija, ali jednako tako mogu biti izgovorene i bez naglaska i pauza.

Ono oko čega se svi autori koji se bave ovim problemom slažu jest činjenica da fonetski reducirani oblik sa sigurnošću upućuje na diskursnu oznaku (Schiffrin 1987, Frank-Job 2006). Naime, što se diskursne oznake češće koriste u svakodnevnom razgovoru, njihov se fonetski status pojednostavljuje, kao da se 'izližu' od učestale uporabe. Tipični su primjeri talijanske diskursne oznake *va be* umjesto *va bene* (1) ili *di* umjesto *dimmi*, francuska *ben* umjesto *bien*, odnosno hrvatske *aj/ajde* umjesto *hajde* (2) koja je česta u govornom jeziku, kontrahirano *viš* (*viš*, *viš*) < *vidiš* u funkciji usmjeravanja pozornosti (3) i *moš* (*mislit*) < *možeš* (*mislit*) s karakterističnim ironičnim prizvukom (4):

(1) *Va be*, passiamo ad un'altra domanda. (Bazzanella 1995:231)

(2) (telefonski razgovor, A je upravo stigao kući, a B ga zove)

A: *Ajde*, nazovi me za 10 minuta, molim te, tek sam došao.

B: Dobro, *aj*, dođi malo sebi, pa ću te onda nazvati.

(3) A otac Šima? A njegova ćelava glava? Šta, ajduče?! Pod tvojom rukom je pukla, kao lubenica, kao dinja. A Smilja, tvoje dijete, visi o tuđoj hrani, živi kako hoće. A ti se ni za nju ne brineš. Kao da nije tvoja. *Viš*, *viš*, sve to. Sve to okajati moraš! – zahtijeva ona misao i on joj već odobrava. Ne osjeća ništa protivu nje. Naprotiv, već zasniva i kako će poći i kada i kuda na proštenje. Ove godine će ići u Ilaču sve te bratimke. [Kozarac_Djuka] HJR

(4) Ona mi je onda bila strašno simpa. Ponudila je besplatne pravne usluge seljacima koji su kolektivno tužili županiju jer im devastira okoliš i onemogućava stočarstvo i seoski turizam. *Moš* mislit – turizam – Čorak s iznenađenjem primijeti Novakov sarkastični ton, sasvim drukčiji od entuzijazma iz novinskih tekstova. [Pavicic_Nedjeljni_prijatelj] HJR

4.2. Morfološke karakteristike

Najočitija morfološka karakteristika diskursnih oznaka oko koje obično nema neslaganja jest nepromjenjivost. Nepromjenjivost u mnogim slučajevima odražava rezultat procesa 'fiksacije', odnosno gramatikalizacije (Schourup 1999, Frank-Job 2006). Za vrijeme toga procesa izrazi postaju fiksne jedinice, što je opet usko povezano s procesom fonetske redukcije. Očiti je primjer talijanska diskursna oznaka *va be* kojoj nije moguće dodati nijednu novu riječ.

Po nekim su autorima diskursne oznake kratke riječi (Fischer 2006, Aijmer 2002), po drugima to mogu biti i složeni izrazi (Bazzanella 1995, Schiffrin 1987), pa i čitave rečenice. Međutim, gotovi se svi slažu s činjenicom da ne pripadaju nijednoj tradicionalnoj vrsti riječi (Jucker i Ziv 1998, Müller 2005). One potječu iz različitih kategorija (Brinton 1996: 34, Fraser 1988: 24, 1990: 388), pa stoga predstavljaju heterogenu skupinu jezičnih elemenata koju je teško smjestiti unutar već postojećih kategorija riječi (Schiffrin 1987, Watts 1988) te se mogu na zadovoljavajući način odrediti tek uz pomoć funkcionalnih karakteristika (Bazzanella 2001b).

4.3. Sintaktičke karakteristike

Gotovi svi autori suglasni su u tome da diskursne oznake ne utječu na sintaktički ustroj iskaza u kojem se pojavljuju. Mnogi autori drže da je upravo sintaktička neovisnost ono što razlikuje diskursne oznake od drugih sličnih jezičnih elemenata (Hansen 1998: 75, Schiffrin 1987: 328). S obzirom na sintaktičko ustrojstvo one nisu dio iskaza, sintaktički su odvojene, mogu se ispustiti, a da se pri tom ne naruši sintaktička cjelina. Slaba povezanost sa sintaktičkom strukturom rečenice dovodi se u relaciju s fonološkom neovisnošću.

Kako se diskursne oznake pojavljuju ili izvan sintaktičke strukture ili su u vrlo labavoj vezi s njom, one nemaju jasne gramatičke funkcije (Jucker i Ziv 1998: 3, Hansen 1997: 156, Brinton 1996: 34, Schiffrin 1987: 32 i 328, Watts 1988: 245). Gramatička opcionalnost široko je prihvaćena karakteristika diskursnih oznaka.²³ Uklanjanjem diskursne oznake ne utječemo na ispravnost rečenice u kojoj se ona nalazi (Fraser 1988: 22). Iskaz bez diskursnih oznaka ostaje sintaktički nepromijenjen, ali svakako gubi nešto od svog smisla.

Diskursne oznake ne mogu biti samostalni dijelovi rečenice, nego eventualno elementi tih dijelova. Time se razlikuju od priloga (koji mogu biti samostalni rečenični dijelovi) te od uzvika i drugih rečeničnih ekvivalenata (koji stoje izvan rečeničnog sklopa). Jezični elementi koji imaju funkciju diskursnih oznaka mogu sintaktički pripadati priložima, veznicima, uzvicima, a mogu biti i čitave rečenice. Ako se status diskursne oznake promatra isključivo kroz prizmu sintaktičke kategorije, onda se opredjeljujemo za dijakronijski pregled, naime utvrđujemo da je tijekom vremena diskursna oznaka izgubila funkciju određene vrste riječi i dobila funkciju diskursne oznake. S obzirom na to da je ovaj rad sinkronijski pregled, mi samo naglašavamo sintaktičku neovisnost diskursnih oznaka u iskazu i kao posljedicu njihovu gramatičku opcionalnost.

²³ Neki autori smatraju da je to jedini kriterij za utvrđivanje diskursnih oznaka. Usp.: »It is the only one [...] which can be used to distinguish [...] between discourse markers and their non-discourse marker homonyms (e.g. *well* as an adverb, *you know* in question)« (Müller 2005: 6).

4.4. Distribucijske karakteristike

Među sintaktičkim obilježjima diskursnih oznaka posebno mjesto zauzima njihova distribucijska raznovrsnost, odnosno relativno velika mobilnost diskursnih oznaka. Ta je mobilnost, također posljedica tzv. ‘marginalnosti’ oznaka, odnosno sintaktičke neovisnosti od ostatka iskaza, ipak prilično uvjetna, jer ne mogu se sve diskursne oznake naći u svim položajima u iskazu. Uobičajeno se razlikuju tri moguća položaja u kojima se diskursne oznake pojavljuju u iskazu: početni/inicijalni, središnji/medijalni/parentetski i završni/finalni.

Većina autora ističe da je tipična distribucija diskursnih oznaka na početku iskaza (Schiffrin 1987: 31–32 i 328, Fraser 1988: 24, Brinton 1996: 33, Hansen 1997: 156, Jucker i Ziv 1998: 3, Lenk 1998: 51, Müller 2005: 4–8).²⁴ Međutim, mnoge se diskursne oznake mogu pojavljivati i unutar rečenice s gotovo jednakom funkcijom kao i u inicijalnom položaju. Dominantan inicijalni položaj moguće je objasniti funkcijom diskursnih oznaka u najširem smislu – one usmjeravaju interpretaciju. Na taj način odmah na početku iskaza sužavaju mogući kontekst, a time i mogućnosti intepretacije iskaza, te usmjeravaju pozornost na određeni zaključak.²⁵ S obzirom na to da parentetskom diskursnom oznakom govornik zapravo prekida iskaz kako bi usmjerio pozornost na ono što slijedi, ona ima funkciju sličnu inicijalnoj, jer navodi slušatelja da se usredotoči na nastavak iskaza. Nadalje, neka su istraživanja pokazala da se diskursne oznake u finalnom položaju percipiraju kao važnije i dojmljivije od onih u inicijalnom položaju (usp. Watts 1988). Premda inicijalni položaj ne može biti kriterij za određivanje pripadnosti kategoriji diskursnih oznaka, ipak je vrlo vjerojatno da se mnogi jezični elementi koji se smatraju diskursnim oznakama mogu naći u inicijalnom položaju, i to češće nego u drugim položajima u iskazu.

Najčešće zastupljeni položaj u hrvatskom i u talijanskom jeziku također je inicijalni, mada su zastupljena sva tri položaja diskursnih oznaka. Primjerice, hrvatske diskursne oznake *dobro*, *stvarno* ili talijanske *diciamo*, *ecco* mogu se pojaviti na početku, u sredini i na kraju iskaza, dok je za druge moguć samo medijalni položaj, kao što je to slučaj s hrvatskom diskursnom oznakom *drugim riječima* ili talijanskom *cioè*. Diskursna oznaka *drugim riječima* olakšava diskursnu progresiju na način da omogućava odstranjivanje eventualnih komunikacijskih

²⁴ Iako mnogi autori smatraju da je inicijalni položaj ‘prototipni položaj diskursnih oznaka’, drugi se pak pitaju što to konkretno znači. »But what does *first position* mean? Is it the first word of an utterance, the first syntagmatic position of an utterance, or the first slot outside the proposition within the utterance? Describing a DM as utterance-initial may obscure some of its distributional properties if one cannot be more explicit about its meaning.« (Pons Bordería 2006: 85)

²⁵ Usp. »The front position of the item used as discourse marker leads to a marked prominence of that item in the utterance and as a result its structural function becomes more easily recognizable for the hearer.« (Lenk 1998: 51)

nedostataka prvog segmenta iskaza, tj. omogućava preciziranje značenja iskazujući ga na drugi način u sljedećem segmentu. Budući da ima funkciju otvaranja mjesta drugom segmentu koji ponavlja drugačije oblikovan prvi segment, nalazi se u medijalnom položaju između dva diskursna segmenta kao u (a).

(a) Znam to iz pouzdanog izvora. *Drugim riječima*, Toni mi je ispričao.

Valja istaknuti još jednu distribucijsku karakteristiku diskursnih oznaka: one se mogu međusobno kombinirati i pojavljivati u nizu zajedno s drugim diskursnim oznakama. Prema Bazzanelli (1995, 2001b) više se diskursnih oznaka može pojavljivati zajedno u dva različita funkcionalna oblika:

I. kao skupine koje autorica naziva *cumuli* (Bazzanella 1995, 2001b). One predstavljaju više uzastopnih diskursnih oznaka od kojih svaka diskursna oznaka ima različitu funkciju, kao u sljedećem primjeru:

a) (razgovor dvojice studenata)

A: Ne mogu nikako pronaći tu definiciju u knjizi!

B: *OK, dobro, onda, slušaj*, pogledaj u Rječniku stranih riječi.

Dok prve dvije oznake potvrđuju i zatvaraju prethodni iskaz, iduće dvije započinju novi iskaz i istodobno upućuju na završetak jednoga tematskog segmenta razgovora te traže pozornost sugovornika. Ili u talijanskom primjeru:

b) A: Allora, Baggio firma rinnova il contratto con la Juventus, sì? e se si quando?

B: *Ma guardi*, io *eh*, quello che posso dire è questo [...] (es. reale; trasmissione radiofonica) (Bazzanella 1995: 233)

gdje *ma* ima funkciju oznake promjene govornika, *guardi* funkciju oznake privlačenja pozornosti, dok parentetsko *eh* upućuje na poteškoće ili oklijevanja pri planiranju ostatka iskaza, posebice u spontanom, neformalnom govoru. Ovakve 'nakupine' diskursnih oznaka upućuju na važne promjene u razgovoru.

II. kao nizovi koje Bazzanella zove *catene* (Bazzanella 1995, 2001b). Oni predstavljaju više uzastopnih diskursnih oznaka s jednakom funkcijom, a uglavnom su to popunjivači kao u sljedećem primjerima:

(a) (na ispitu)

Profesor: Možete li mi reći čime se bavi pragmatika?

Student: *Mislim, ovaj*, pragmatika je lingvistička disciplina koja...

(b) *Ecco, cioè, voglio dire*, non sono del tutto d'accordo. (Bazzanella 2006: 455)

4.5. Semantičke karakteristike

Semantička neovisnost također je općeprihvaćeno obilježje diskursnih oznaka. One nisu značenjski povezane ni s jednim elementom diskursa, odnosno imaju »no meaning [or] a vague meaning« (Schiffirin 1987: 328). Semantički (ništa) ne doprinose propozicijskom sadržaju iskaza (Brinton 1996: 34, Hansen 1998: 73, Jucker i Ziv 1998: 3). Njihovim izostavljanjem istinosni uvjeti sadržaja iskaza neće se promijeniti (Hansen 1997: 161, Gupta 2006: 243).

Međutim, semantička neovisnost o iskazu ne znači da su diskursne oznake potpuno bez značenja, da su potpuno desemantizirane. Mnogi autori smatraju, iako ne doprinose informacijskom ili propozicijskom sadržaju iskaza u kojem se nalaze, da je njihovo originalno značenje ipak prisutno, makar tek u neznatnoj mjeri (Watts 1988: 248 i 250).²⁶ Tako Bazzanella navodi:

»[I]nvece di parlare dell'eliminabilità semantica io preferisco parlare di 'esteriorità al contenuto proposizionale', secondo me, il valore semantico 'centrale' permane, anche se assume altri valori [...]; anzi è proprio il 'nucleo' a permettere la pluralità di usi che entrano in gioco, rivestendosi di sfumature dipendenti sia dal contesto linguistico ('cotesto'), che da quello situazionale, ed incidendo sul significato 'complessivo' dell'enunciato.« (Bazzanella 2001a: 44-45)

S obzirom na to da diskursne oznake ne utječu na istinitost iskaza i ne pridonose propozicijskom sadržaju iskaza²⁷, tradicionalna ih je gramatika dugo zanemarivala. Zbog semantičke nedefiniranosti i netransparentnosti, diskursne je oznake vrlo teško prevesti s jednog jezika na drugi (Brinton 1996: 34). Zbog njihove polifunkcionalnosti, često su dvo(više)smislene i nije ih lako prepoznati, pa sve to predstavlja problem pri procesu prevođenja na drugi jezik. Ponekad se na njih gleda kao i na ostatke govora, nepoželjne i suvišne elemente pa se izostavljaju pri prijevodu, a po-

²⁶ Izrazi koji doprinose propozicijskom sadržaju iskaza odnose se na stvari, svojstva, odnose i kvantifikacije. Iako se značenje diskursnih oznaka ne može objasniti u okviru tih kategorija, to ne znači da su diskursne oznake lišene svakoga značenja. Pitanje je samo o kakvoj se vrsti značenja radi? Neki se autori, poput primjerice Wierzbicke (1986), u potpunosti zalažu za diskursne oznake kao značenjske jedinice, drugi pak preferiraju govoriti o osnovnom/temeljnom značenju (eng. *core meaning* ili *basic meaning*) diskursnih oznaka (usp. Schiffirin 1987, Redeker 1991, Fischer 2006).

²⁷ Jedan aspekt nepripadanja propozicijskom sadržaju je i mogućnost (djelomične) zamjene diskursnih oznaka. Naime, diskursna oznaka može biti zamijenjena nekom drugom diskursnom oznakom različitog značenja, pod uvjetom da ona može poprimiti jednaku funkciju u zadanom kontekstu. Bazzanella navodi primjer diskursne oznake *vero?* umjesto diskursne oznake *no?* u funkciji oznake traženja suglasnosti ili *praticamente* umjesto *voglio dire* u funkciji diskursne oznake ublažavanja (usp. Bazzanella 2006: 454, 2001b: 81).

nekad razlog njihovom izostavljanju u procesu prevođenja treba potražiti u različitim mogućnostima pojedinog jezika za izražavanje diskursnih funkcija.²⁸

Autori Jucker i Ziv (1998: 3) smatraju da je semantička neovisnost, zajedno sa sintaktičkim i fonološkim karakteristikama, ključna karika u određivanju diskursnih oznaka. Schourup navodi da su nepromjenjivost, opcionalnost i neistinska uvjetovanost tri neophodne karakteristike diskursnih oznaka, dok ostale mogu i izostati (Schourup 1999: 232). Mi također držimo da je semantička karakteristika jedna od najvažnijih karakteristika pri određenju nekog jezičnog elementa diskursnom oznakom i pri tom naglašavamo da nedostatak značenja diskursne oznake u određenom iskazu ne znači i potpun izostanak značenja te diskursne oznake.

4.6. Tekstualne karakteristike

Jedna od najčešćih karakteristika u svim definicijama jest uloga diskursnih oznaka kao veznih sredstava. Tako Fraser definira diskursnu oznaku kao »an expression which signals the relationship of the basic message to the foregoing discourse« (Fraser 1996: 186), za Hansen su one »linguistic items of variable scope, and whose primary function is connective« (Hansen 1997: 160), dok Schiffrin svoju uvodnu definiciju »sequentially dependent elements which bracket units of talk« pojašnjava na sljedeći način »brackets look [...] forward and backward; [...] the beginning of one unit is the end of another« (Schiffrin 1987: 31).

Mnogi autori smatraju da su diskursne oznake jedno od važnih sredstava tekstualne/diskursne koherencije.²⁹ Prema postavkama tekstne lingvistike, koherencija i kohezija temeljna su svojstva teksta. Kohezija se očituje u elementima površinske strukture teksta, pa se među ostalim kohezivnim sredstvima ističu tekstni konektori, dok koherencija pretpostavlja logičko-semantičku povezanost među sastavnicama teksta, te stoga ovisi o kognitivnim procesima vezanim i uz njegovu proizvodnju i uz njegovu recepciju. Pomakom interesa s teksta na diskurs, pomiče se interes s površinskih struktura na zakonitosti ostvarivanja većih jezičnih cjelina u kojima važnu ulogu imaju kognitivni pro-

²⁸ Bazzanella je, na primjeru književnog teksta, analizirala prijevodne ekvivalente engleske diskursne oznake *well* u talijanskom jeziku. Zaključila je da više od trećine (39%) engleskih primjera te diskursne oznake nema ekvivalenta u analiziranom talijanskom predlošku (usp. Bazzanella 1999).

²⁹ Usp. neke od definicija koje govore o diskursnim oznakama kao o sredstvima koherencije: »[DM] propose the contextual coordinates within which an utterance is produced and designed to be interpreted« (Schiffrin 1987: 315); »[Discourse operators are] linguistic signals of textual coherence links.« (Redeker 1991: 1139); »Discourse markers are short lexical items that signal the relationship between utterances or the status of utterances and that bring coherence to sequential utterances in terms of participants' exchange of information states and judgments of new information.« (Yang 2006: 267).

cesi i interakcijske zakonitosti. Stoga se ističe nezaobilazna uloga diskursnih oznaka u ostvarivanju koherentnosti diskursa, premda se, u ovom slučaju, pojmovi kohezije i koherencije u velikoj mjeri preklapaju.

U svakom slučaju, diskursne oznake mogu imati i tekstonolingvističku funkciju konektora te omogućavaju koherenciju teksta/diskursa. Treba također naglasiti da njihova uloga veznih sredstava nije ograničena samo na povezivanje dijelova teksta već one mogu povezivati dijelove teksta s izvanjezičnim kontekstom (usp. Blakemore 1992: 87, Hansen 1997: 160), odnosno s nekim prethodnim, neizrečenim saznanjima.

4.7. Pragmatičke karakteristike

Pragmatičke karakteristike upućuju na način na koji će se razumjeti iskaz koji prethodi ili slijedi onome koji sadrži diskursnu oznaku (Schiffrin 1987: 327, Hansen 1998: 75, Redeker 1991: 1168). U tom smislu one imaju funkciju neke vrste metaproruke, jer upućuju sugovornika na način na koji govornik želi da on interpretira poruku. Njihovo se značenje može parafrazirati u obliku metakomentara, komentara o iskazu. Funkcija diskursnih oznaka sastoji se u tome da određeni iskaz smjeste u jezični i izvanjezični kontekst. Njihova je funkcija emotivna, izražajna, a ne referencijalna, denotativna ili kognitivna (usp. Jucker i Ziv 1998: 3). Sugovorniku daju informaciju o tome u kojem je kontekstu izgovoren neki iskaz i omogućuju mu da ga pragmatički klasificira.

Mnogi autori ističu multifunkcionalnost ili polifunkcionalnost diskursnih oznaka (Schiffrin 1987: 328, Brinton 1996: 34, Müller 2005: 8, Bazzanella 2006: 449). Treba također naglasiti da su različiti jezici razvili drugačije strategije za izražavanje pragmatičkih obrazaca, odnosno uporabu diskursnih oznaka. Njihove se funkcije, između ostalih, odnose na: povezivanje iskaza s cjelokupnim prethodnim kontekstom, sa sudionicima komunikacije i sa stvarnošću; označavanje razvoja i tijeka diskursa; upućivanje na način razumijevanja iskaza; oznake govornikova stava, oznake preuzimanja prava na govor, oznaka planiranja diskursa (ustupanje riječi, prekidanje, nastavljanje) i dr. Diskursne oznake uvijek se odnose na sada-i-ovdje, a ne na neku prepričanu situaciju te su kao takve neodjeljive od konteksta.

U odnosu na njihove općenite funkcije, diskursne oznake pokazuju govornikovu procjenu uloge aktualnog iskaza unutar šireg diskursa. Upravo se po toj funkciji razlikuju od ostalih pragmatičkih kategorija s kojima dijele (neke od formalnih obilježja, primjerice od kategorije uzvika koji pokazuju govornikovo emotivno stanje ili vokativa koji identificiraju osobu kojoj je iskaz upućen i sl.

4.8. Stilske karakteristike

Po mnogim autorima diskursne se oznake vezuju uglavnom uz govorni jezik (usp. Brinton 1996: 33, Hansen 1998: 110). Takva razmišljanja upućuju na česta proučavanja jezičnih elemenata koji se smatraju diskursnim oznakama upravo u govornom jeziku. Mnoge su studije ukazivale na njihovu gotovo sveprisutnost u govornom jeziku.³⁰ To ne znači da u pisanom jeziku ne postoje diskursne oznake, mada oblici koji se upotrebljavaju u pisanom jeziku mogu biti različiti od onih u govornom jeziku.

Neki autori usmjerenost na govorni jezik ne smatraju karakteristikom diskursnih oznaka (usp. Jucker i Ziv 1998: 3, Schourup 1999: 234, Müller 2005: 7). Prema njihovu mišljenju, činjenica što je većina studija proučavala te jezične elemente upravo na govornom jeziku nije dovoljan razlog da to bude određujuća karakteristika diskursnih oznaka. Naime, postoje i autori koji proučavaju diskursne oznake isključivo na pisanom tekstu (usp. McCarthy 1993).

Iako pripadnost govornom jeziku nije određujuće obilježje diskursnih oznaka, svakako su učestalije u neplaniranom, spontanom govornom jeziku, jer su one zapravo rezultat neformalnosti razgovornog jezika i gramatičke fragmentiranosti koja je nastala zbog nedostatka vremena za planiranje iskaza.

S obzirom na činjenicu da češće pripadaju govornom jeziku, te s obzirom na učestalost njihova pojavljivanja u tom dijamezijskom varijetetu, uporaba diskursnih oznaka često je stilistički stigmatizirana, posebno u pisanom i formalnom diskursu.³¹ Ponekad se percipiraju kao višak, kao nepotrebne poštapalice. Njihova česta uporaba smatra se pokazateljem nedovoljne govornikove tečnosti, jasnoće izgovora, nedostatne brige za vlastiti iskaz, pa se u tom smislu ponekad negativno procjenjuju (usp. Schiffrin 1987: 310-311, Brinton 1996: 33).

S druge strane istraživanja su pokazala da diskursne oznake imaju važnu ulogu u svakodnevnom razgovoru i da vrlo često doprinose uljudnosti iska-

³⁰ Primjerice, istraživanja su pokazala da se u svakodnevnom razgovoru na engleskom jeziku diskursna oznaka *well* pojavljuje u prosjeku jednom na svakih 150 riječi (usp. Frank-Job 2006: 364). U korpusu talijanskoga govornog jezika (LIP), diskursne su oznake česte u svim vrstama razgovora. Autorica Frank-Job popisala je učestalost diskursnih oznaka na primjeru jednog radio-kvizu uživo i zaključila da je gotovo svaka deseta riječ diskursna oznaka, konkretno na korpusu od ukupno 7739 riječi ustvrdila je pojedinačnu učestalost pojavljivanja sljedećih diskursnih oznaka: *ma* (176 puta), *ciao* (122), *ecco* (97), *pronto* (77), *va bene* (68, od čega 22 u reduciranom obliku *va be*), *sentì* (55), *allora* (44), *dimmi* (23), *sentiamo* (13), *ho capito* (12), *vedi* (12), *guarda* (9), *insomma* (9), *niente* (7), *volevo dire* (2). (usp. Frank-Job 2006: 373)

³¹ »Discourse markers of all sorts are associated with dialogue (especially spoken dialogue) and are rare in formal texts of any kind. The prototypical place for their use is unscripted conversation, and the more informal the conversation, the more discourse markers are used.« (Gupta 2006: 245)

za (Fischer 2006). Iskaz koji sadrži diskursne oznake percipira se kao prijateljskiji, topliji, tečniji, prirodaniji, dok, naprotiv, iskaz bez diskursnih oznaka često biva okarakteriziran kao previše direktan, oštar i grub. One, na neki način, omogućavaju bliži kontakt među sugovornicima, jer pomažu u sređivanju i organizaciji diskursa pa ga tako čine prihvatljivijim, tečnijim, življim. Ponekad omogućavaju prikriivanje nekih mjesta oklijevanja ili praznih mjesta u govoru te na taj način dokidaju neke individualne poštapalice ili neartikulirane glasove; omogućavaju dobivanje vremena potrebnog za iznalaženje pravog izraza, a da se pri tom ne prekine tijek izlaganja; ublažavaju neke možda ‘prejake’ izjave i još mnogo toga. Njihovom primjerenom, umjerenom i biranom uporabom cjelokupan diskurs dobiva na glatkoći, eleganciji, uljudnosti i protočnosti.

4.9. Sociolingvističke karakteristike

Konačno, neki autori smatraju da diskursne oznake imaju i sociolingvističko ili bolje rečeno sociopragmatičko značenje. Naime, njihova uloga može biti karakteristična za određene društvene grupe u ovisnosti o društvenom položaju (Fuller 2003), ulogama sugovornika u komunikaciji (De Fina 1997), generacijskim razlikama (Bazzanella 2001b), spolnim razlikama (Brinton 1996) i sl.³²

5. Zaključak

Diskursne smo oznake definirali kao heterogenu skupinu jezičnih elemenata koji označavaju dijelove diskursa i ukazuju na mogućnosti neposrednijeg interpretiranja i razumijevanja tih dijelova u kontekstu šireg diskursa. Na taj smo način istaknuli njihov funkcionalan status, ali smo i prikazali zajednička im formalna obilježja (prozodijska neovisnost, fonetski reducirani oblici, nepripada-

³² Usp. također dvije sljedeće studije koje su, svaka na svojem području, došle do zanimljivih saznanja o diskursnim oznakama kao pokazateljima društvenih odnosa. Andersen i dr. (1999) promatrali su dječji govor (na primjeru engleskoga, francuskoga i španjolskoga) te otkrili da djeca u dobi od šest godina u izmišljenim dijalozima (eng. *role-playing tasks*) sustavno koriste diskursne oznake za označavanje govornikove uloge. Koriste ih da bi postigli razliku u društvenim odnosima i da bi određene situacije u kojima uloge nisu jasno definirane preokrenuli u vlastitu korist. Stoga autori ističu kao vrlo važnu funkciju diskursnih oznaka ‘označavanje društvenih odnosa među govornicima’. Zanimljiva su i razmišljanja Wierzbicke koja smatra da značenje diskursnih oznaka uvelike pomaže pri razumijevanju načina interakcije koji prevladava u određenom društvu, jer diskursne oznake obogaćuju i šire saznanja o kulturnom ustrojstvu toga društva. Primjerice, u singapurskom engleskom najčešće se koristi diskursna oznaka *lah* (u značenju ‘I think that you can know what I want to say’), ali samo u razgovoru s domaćim stanovništvom, dok je u Australiji najraširenija diskursna oznaka *bloody*, a u Japanu *ne*. Značenje tih diskursnih oznaka kazuje ponešto i o govornicima koji ih koriste i o kulturnom okruženju društava u kojima se koriste (usp. Wierzbicka 2002).

nje određenoj tradicionalnoj gramatičkoj kategoriji, sintaktička i semantička neovisnost, dominantan inicijalni položaj, mogućnost međusobnog kombiniranja i pojavljivanja u nizovima i dr.).

Nakon izloženih karakteristika koje više ili manje uspješno određuju diskursne oznake ipak ostaje pitanje ‘Kako sa sigurnošću odrediti da neki jezični element ima funkciju diskursne oznake u danom okruženju?’. Bazzanella (1995) predlaže neke sintaktičke i tekstualne provjere koje potvrđuju nepripadanje diskursne oznake propozicijskom sadržaju, primjerice nemogućnost stvaranja pitanja koje bi imalo za odgovor diskursnu oznaku, zamjenu diskursne oznake *pro forma* izrazom, neosjetljivost na negaciju i parafraziranje. Nadalje, diskursne oznake ne prihvaćaju gradaciju, niti bilo koji drugi tip kvantifikacije. Odlukuje ih razmjerno velika permutabilnost, odnosno sloboda kombinacije (što se tiče reda uključivanja u iskaz) i intonacijska izdvojenost u govoru. Ovdje bi se mogao još dodati i test pojavljivanja diskursne oznake u istom iskazu s homonim parnjacima leksičkog značenja kao u talijanskom primjeru ‘*Allora, ero assai giovane allora*’. Konačno, kao vrlo djelotvoran pokazatelj uvijek ostaje test brisanja, tj. eliminacija diskursne oznake. Uklonimo li diskursnu oznaku, propozicijski sadržaj iskaza se neće promijeniti i sintaktičko/gramatičko ustrojstvo ostat će jednako.

Potpuni popis i opis diskursnih oznaka nekoga jezika ne čini nam se moguć, jer ne možemo sa sigurnošću odrediti kada će neki jezični element, u nekom određenom kontekstu, poprimiti funkciju diskursne oznake. Formalne karakteristike predstavljaju samo indicije o njihovoj pripadnosti zajedničkoj kategoriji i ne mogu biti određujuće, jer i drugi jezični elementi mogu pokazivati obilježja prozodijske, sintaktičke ili semantičke neovisnosti od iskaza. Polazišna točka trebala bi biti identificiranje okruženja u kojemu se diskursne oznake pojavljuju, te definiranje njihovih funkcija u tom kontekstu. Pri tome valja stalno voditi računa o tome da je i semantička analiza bitna za potpuno razumijevanje nastanka određene funkcije pojedinih diskursnih oznaka. Stoga bi kriterij za definiranje diskursnih oznaka trebao biti prije svega funkcionalni, dok formalne karakteristike mogu poslužiti za određivanje jezičnih elemenata kao pripadnika skupine diskursnih oznaka.

Literatura:

- AIJMER, KARIN 2002. *English Discourse Particles. Evidence from a corpus*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- AIJMER, KARIN; AD FOOLEN; ANNE-MARIE SIMON-VANDENBERGEN 2006. Pragmatic markers in translation: a methodological proposal. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 101–114.
- ANDERSEN, ELAINE S.; MAQUELA BRIZUELA; BEATRICE DUPUY; LAURA GONNERMAN 1999. Cross-linguistic evidence for the early acquisition of discourse markers as register variables. *Journal of Pragmatics*, 31, 1339–1351.
- ANIĆ, VLADIMIR 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- BABIĆ, STJEPAN; DALIBOR BROZOVIĆ; MILAN MOGUŠ; SLAVKO PAVEŠIĆ; IVO ŠKARIĆ; STJEPKO TEŽAK 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku*. Zagreb: HAZU i Globus, Nakladni zavod.
- BADURINA, LADA 2008. *Između redaka: studije o tekstu i diskursu*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- BARIĆ, EUGENIJA; MIJO LONČARIĆ; DRAGICA MALIĆ; SLAVKO PAVEŠIĆ; MIRKO PETI; VE-SNA ZEČEVIĆ; MARIJA ZNIKA 2005⁴. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BAZZANELLA, CARLA 2006. Discourse markers in Italian: towards a “compositional” meaning. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 449–464.
- BAZZANELLA, CARLA 2001a. Segnali discorsivi e contesto. *Modalità e substandard*. Atti del convegno internazionale “Modalità e substandard”, Forlì, 26–27 ottobre 2000. Wilma Heinrich; Christine Heiss (ur.). Bologna: CLUEB, 41–64.
- BAZZANELLA, CARLA 2001b. Segnali discorsivi nel parlato e nello scritto. *Scritto e parlato. Metodi, testi e contesti*. Atti del Colloquio internazionale di studi, Roma, 5–6 febbraio 1999. Maurizio Dardano; Adriana Pelo (ur.). Antonella Stefinlago. Roma: Aracne, 79–97.
- BAZZANELLA, CARLA 1999. Corrispondenze Funzionali di *well* in Italiano: analisi di un testo letterario e problemi generali. *Linguistica Testuale Comparativa*. Atti del Convegno interannuale della Società di linguistica italiana, Copenhagen 5–7 febbraio 1998. Etudes Romanes 42. Ur. Gunver Skytte; Francesco Sabatini. Kobenhavn: Museum Tusculanum Press, 99–110.
- BAZZANELLA, CARLA 1995. I segnali discorsivi. *Grande grammatica italiana di consultazione, III, Tipi di frase, deissi, formazione delle parole*. Ur. Lorenzo Renzi; Giampaolo Salvi, Anna Cardinaletti. Bologna: il Mulino, 225–257.
- BLAKEMORE, DIANE 1992. *Understanding utterance*. Oxford: Blackwell.
- BRINTON, LAUREL J. 1996. *Pragmatic markers in English: Grammaticalization and discourse functions*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- CRYSTAL, DAVID 1997⁴. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell.

- DE FINA, ANNA 1997. An analysis of Spanish *bien* as a marker of classroom management in teacher-student interaction. *Journal of Pragmatics*, 28, 337–354.
- DEDAIĆ, N. MIRJANA; MIRJANA MIŠKOVIĆ-LUKOVIĆ (ur.) 2010. *South-Slavic Discourse Particles*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- DIEWALD, GABRIELE 2006. Discourse particles and modal particles as grammatical elements. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 403–425.
- FISCHER, KERSTIN 2006. Frames, constructions, and invariant meanings: the functional polysemy of discourse particles. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 427–447.
- FRANK-JOB, BARBARA 2006. A dynamic-interactional approach to discourse markers. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 359–374.
- FRASER, BRUCE 2006. Towards a theory of discourse markers. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 189–204.
- FRASER, BRUCE 1996. Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6, 167–190.
- FRASER, BRUCE 1988. Types of English discourse markers. *Acta Linguistica Hungarica*, 38, 1/4, 19–33.
- FULLER, JANET M. 2003. The influence of speaker roles on discourse marker use. *Journal of Pragmatics*, 35, 23–45.
- GLOVACKI-BERNARDI, ZRINJKA 2004². *O tekstu*. Zagreb: Školska knjiga.
- GUPTA, ANTHEA FRASER 2006. Epistemic modalities and the discourse particles of Singapore. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 243–263.
- HANSEN, MAJ-BRITT MOSEGAARD 2006. A dynamic polysemy approach to the lexical semantics of discourse markers (with an exemplary analysis of French *toujours*). *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 21–41.
- HANSEN, MAJ-BRITT MOSEGAARD 1998. *The function of discourse particles. A study with special reference to spoken standard French*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- HANSEN, MAJ-BRITT MOSEGAARD 1997. *Alors and donc* in spoken French: A reanalysis. *Journal of Pragmatics*, 28, 153–187.
- HEINE, BERND; ULRIKE CLAUDI; FRIEDRIKE HÜNNEMEYER 1991. *Grammaticalization: a Conceptual Framework*. Chicago: University of Chicago Press.
- HOPPER, PAUL J.; ELIZABETH CLOSS TRAUGOTT 2003² [1993]. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JUCKER, ANDREAS H.; YAEL ZIV (ur.) 1998. Discourse markers: Introduction. *Discourse Markers. Descriptions and Theory*. Andreas H. Jucker; Yael Ziv (ur.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1–12.

- LEHMANN, CHRISTIAN 1995. *Thoughts on grammaticalization*. Newcastle: Lincom Europa.
- LENK, UTA 1998. *Marking discourse coherence. Function of discourse markers in spoken English*. Tübingen: Narr.
- MCCARTHY, MICHAEL 1993. Spoken Discourse Markers in Written Text. *Techniques of Description. Spoken and written discourse*. John M. Sinclair; Michael Hoey; Gwyneth Fox (ur.). London – New York: Routledge, 170–182.
- MARTÍN ZORRAQUINO, MARÍA ANTONIA; ESTRELLA MONTOLÍO DURÁN (ur.) 1998. *Los marcadores del discurso. Teoría y análisis*. Madrid: Arco Libros.
- MÜLLER, SIMONE 2005. *Discourse Markers in Native and Non-native English Discourse*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins.
- ÖSTMAN, JAN-OLA 1991. On the language-internal interaction of prosody and pragmatic particles. *Level of linguistic adaptation*. International Pragmatic Conference (1987, Antwerp, Belgium). Jef Verschueren (ur.). Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 203–221.
- OVERSTREET, MARYANN 2005. And stuff *und so*: Investigating pragmatic expressions in English and German. *Journal of Pragmatics*, 37, 1845–1864.
- PINTARIĆ, NEDA 2002. *Pragmema u komunikaciji*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta.
- PIŠKOREC, VELIMIR 2005. Čestice u njemačkom: definicije i klasifikacije. *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*. Jagoda Granić (ur.). Zagreb – Split, HDPL, 619–629.
- PONS BORDERÍA, SALVADOR 2006. A functional approach to the study of discourse markers. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 77–99.
- REDEKER, GISELA 1991. Linguistic markers of discourse structure. *Linguistics*, 29, 1139–1172.
- RAFFAELLI, IDA 2009. *Značenje kroz vrijeme. Poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Naklada Disput.
- Rječnik hrvatskoga jezika* (RHJ) 2000. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.
- SCHIFFRIN, DEBORAH 1987. *Discourse markers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHOURUP, LAWRENCE 1999. Discourse markers. *Lingua*, 107, 227–265.
- SILIĆ, JOSIP, IVO PRANJKOVIĆ 2007². *Gramatika hrvatskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- TEKAVČIĆ, PAVAO 1989. Prema kontrastivnoj pragmatiki tzv. “čestica” u hrvatskom ili srpskom i talijanskom jeziku. *Rad JAZU*, 427, 127–194.

- TRAUGOTT CLOSS, ELIZABETH 2003. Constructions in Grammaticalization. *The Handbook of Historical Linguistics*. Brian D. Joseph i Richard D. Janda (ur.). Oxford: Blackwell Publishing, 624–647.
- TRAUGOTT CLOSS, ELIZABETH 2007. Discussion article: Discourse markers, modal particles, and contrastive analysis, synchronic and diachronic. *Catalan Journal of Linguistics*, 6, 139–157.
- VELČIĆ, MIRNA 1987. *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb. Školska knjiga.
- WALTEREIT, RICHARD 2006. The rise of discourse markers in Italian: a specific type of language change. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 61–76.
- WALTEREIT, RICHARD; ULRICH DETGES 2007. Different functions, different histories. Modal particles and discourse markers from a diachronic point of view. *Catalan Journal of Linguistics*, 6, 61–80.
- WATTS, RICHARD J. 1988. A relevance-theoretic approach to commentary pragmatic markers: the case of *actually*, *really* and *basically*. *Acta Linguistica Hungarica*, 38, 1/4, 235–260.
- WIERZBICKA, ANNA 2002. Australian cultural scripts – *bloody* revisited. *Journal of Pragmatics*, 34, 1167–1209.
- WIERZBICKA, ANNA 1986. Introduction to special issues on Particles. *Journal of Pragmatics*, 10, 519–534.
- YANG, LI-CHIUNG 2006. Integrating prosodic and contextual cues in the interpretation of discourse markers. *Approaches to discourse particles*. Kerstin Fischer (ur.). Amsterdam: Elsevier, 265–297.
- ZWICKY, ARNOLD M. 1985. Clitics and Particles. *Language*, 61, 2, 283–305.

Some principles for determining discourse markers

Abstract

This paper discusses the selection of the term ‘discourse markers’ for particular linguistic elements and indicates possible patterns of discourse marker formation. Individual characteristics which are of a formal and functional nature, and which are often associated with discourse markers, are analysed. When determining linguistic elements which function as discourse markers, preference is given to the functional criterion, as formal characteristics merely indicate their belonging to this category.

Ključne riječi: diskursne oznake, nazivlje, nastanak, karakteristike, funkcionalni kriterij
Key words: discourse markers, terminology, formation, characteristics, functional criterion

